

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Визначено зміст і роль структурної політики в умовах трансформаційних процесів економіки, а також форми та напрями її реалізації.

Ключові слова: державне регулювання економіки, структурна політика, типи економічної структури, самоорганізаційні механізми.

I. Вступ

Стабільність розвитку національної економіки значною мірою залежить від ступеня розвинутої й ефективності її структури. Однією з причин негативних явищ, які притаманні сучасній економіці України, є непослідовний характер структурних змін вітчизняної економіки, відсутність чітко визначених пріоритетних напрямів розвитку економічної структури та шляхів їх досягнення, що робить необхідним удосконалення державного регулювання структурних трансформацій економіки України.

Аналіз праць В. Гейця, І. Крючкової, Л. Федулової, І. Шовкуна [1, с. 724; 2, с. 307, 317; 3; 5, с. 40–41], у яких вони визначили характерні риси державного регулювання структури економіки України та власні дослідження особливостей державної структурної політики, засвідчив, що вітчизняна структурна політика є безсистемною і непослідовною, такою, що характеризується відсутністю довгострокового підходу та здійснюється за допомогою розрізнених і нескордированих інструментів та механізмів. Держава проводить пасивну економічну політику, мало використовуючи інструменти стимулювання інноваційних процесів, не створюючи механізмів залучення довгострокових інвестицій у нові технологічні виробництва.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити зміст і роль структурної політики у системі макроекономічного регулювання, а також основні форми та шляхи її здійснення.

III. Результати

Зазвичай під структурною політикою розуміють заходи держави щодо регулювання системи національного господарства з метою стимулювання в ній цілеспрямованих зрушень, здебільшого на макро- та мезоекономічних рівнях. Настільки широке поняттєве навантаження концепції структурної політики дає змогу зараховувати до неї не тільки кожну програму, але й кожну більш

менш значущу дію держави, спрямовану на розвиток окремих фірм і галузей, бо практично кожен акт державного управління і регулювання впливає на структурні параметри. З цієї точки зору, кожен митний тариф або примусове зниження цін імпортерів, податкові пільги, різні загальнонаціональні, регіональні й галузеві програми, кредити на розвиток та модернізацію виробництва й поширення НДДКР можна розглядати як здійснення структурної політики.

З нашої точки зору, структурна політика залежно від характеру розвитку економіки може виявлятися у пасивній та активній формах. За умов відносно стабільного розвитку економіки, ефективного функціонування ринкових механізмів структурні зміни можуть здійснюватися опосередковано, завдяки проведенню загальних заходів економічної політики. У зв'язку з чим найбільш пріоритетні напрями структурного розвитку вітчизняної економіки, механізми їх досягнення будуть розроблятися та впроваджуватися у процесі проведення основних видів економічної політики.

Однак у періоди складних трансформаційних або кризових процесів роль та місце структурної політики мають кардинально змінитися. За таких умов структурна політика повинна стати одним із основних видів економічної політики, основна мета якої полягає в узгодженні пріоритетів різних підсистем національної економіки та опрацюванні загальних, компромісних методів їх досягнення, які б не виключали один одного. У складних умовах трансформації економіки структурна політика має відігравати домінуючу роль і координувати діяльність усіх напрямів економічної політики, що впливають на структурні зміни на певній єдиній концептуальній основі і поєднати їх в стратегічній програмі, що визначатиме цілі структурної трансформації, поетапні структурні пріоритети, механізми реалізації структурних перетворень.

Безпосереднє державне регулювання структурних пропорцій має здійснюватися

згідно із загальнодержавною Програмою стратегічного соціально-економічного розвитку України та її регіонів на довгостроковий період (20–30 років), яка має бути затверджена Верховною Радою України згідно з її конституційними повноваженнями. Плани-прогнози соціально-економічного розвитку потребують визначення пріоритетних напрямів розвитку основних типів економічної структури, до яких віднесені такі.

У складі галузевої структури економіки необхідним є переважний розвиток видів економічної діяльності, що задовольняють потреби людей; широкий розвиток сфери послуг; створення та розвиток наукоємних та високотехнологічних видів діяльності і виробництв; розвиток переробних галузей економік на новій технічній і технологічній базі; розвиток експортних та імпортозамінних виробництв; поширення галузей агропромислового комплексу, що мають унікальні природні основи, традиції виробництва та експорту різноманітних продуктів харчування; активізація транзитних перевезень вантажів, транспортування нафти, газу, електроенергії, надання міжнародних послуг у сферах транспорту, зв'язку, телекомунікацій; розповсюдження видів діяльності, що пов'язані з забезпеченням здоров'я людини та захисту навколишнього середовища.

У межах секторальної структури економіки потрібне усунення гіпертрофованих диспропорцій між реальним та фінансовим секторами, а також усередині кожного з них; підвищення ефективності дії загального державного сектора; створення сприятливих умов для діяльності нефінансових корпорацій.

У регіональній структурі економіки передбачається розміщення виробництв кінцевої продукції на території України; досягнення стабілізації виробництва в кожному регіоні, оптимізація структури господарств на базі ефективного використання наявного природно-ресурсного, виробничо-технічного та трудового потенціалу; інтенсифікація сільськогосподарського виробництва у всіх регіонах, удосконалення його спеціалізації відповідно до зональних ґрунтово-кліматичних умов; підвищення і вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів та ефективності територіального поділу праці, раціоналізації розселення; забезпечення комплексного й пропорційного розвитку всіх районів та регіонів країни на основі національного використання конкретних умов, наявних ресурсів (трудових, земельних, водних, енергетичних тощо); усунення диспропорцій у розвитку окремих територій, забезпечення вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку; гармонізація загальнодержавних та регіональних інтересів; розвиток рекреаційно-туристичного й оздо-

ровчо-лікувального комплексу Карпат, Причорномор'я, Приазов'я та інших регіонів країни; поліпшення довкілля в промислових центрах Донбасу, Придніпров'я, Прикарпаття.

У відтворювальній структурі економіки пропонується модернізація виробництва, його технічне й технологічне оновлення; зниження фондо-, матеріало-, енерго-, працемісткості виробництва; створення умов для розширеного нагромадження та інвестування; підвищення ефективності використання державних витрат; збільшення витрат на соціальну сферу.

У технологічній структурі економіки передбачається розвиток підприємств обробної промисловості середніх і високотехнологічних галузей; розвиток видів економічної діяльності, які віднесені до п'ятого та шостого технологічних укладів; впровадження екологічно прийнятних енерго- та ресурсозберігаючих технологій; використання перспективних інформаційних і електронних технологій, засобів інформатики та систем зв'язку вітчизняного виробництва; розробка нових біотехнологій для сільського господарства, галузей легкої та харчової промисловості, виробництво ліків; розвиток конкурентоспроможних технологій у літакобудуванні, ракетно-космічному комплексі, суднової автомобілебудуванні.

В організаційно-економічній структурі економіки потрібне розширення мережі малих та середніх підприємств, у першу чергу, в галузях, що виробляють товари народного споживання; створення великих міжгалузевих, міжрегіональних і міждержавних об'єднань корпоративного типу, які можуть стати конкурентоспроможними на світовому ринку.

Удосконалення соціально-економічної структури економіки передбачає створення різноманітних форм власності, диференціацію приватної, державної, колективної власності; розробку законодавчої бази щодо реприватизації підприємств, які виявились нездатними до функціонування після приватизації.

Розвиток зовнішньоекономічної структури економіки потребує збільшення експортного потенціалу країни; зменшення в експорті частки сировини й матеріалів та збільшення частки продукції переробних галузей; збільшення в імпорті частки прогресивного обладнання і машин та зменшення продуктів харчування й продукції, що можуть вироблятися на вітчизняних підприємствах тощо.

Ефективність структурних реформ зростатиме, якщо поряд з безпосереднім регулюванням структурних пропорцій держава координуватиме діяльність ринкових механізмів, що впливають на структурні особливості економіки. До основних самоорганізаційних механізмів структурного розвитку слід віднести механізм ціноутворення, кон-

куренції, нагромадження та переливання капіталу, циклічного розвитку, міжнародної конкуренції, валютного курсу, міжнародного переливання капіталу, загальносвітових криз [4].

Підвищити ефективність роботи самоорганізаційних механізмів дозволять дії органів влади, спрямовані на вдосконалення механізмів національного та загальносвітового рівня за такими напрямками:

1) механізмів ціноутворення шляхом впровадження прямого контролю за формуванням цін на предмети й послуги першої необхідності: продуктів харчування, що входять до споживчого кошика, одяг і взуття, лікарські препарати, комунальні послуги; контроль за цінами паливно-енергетичного комплексу, які негативно впливають на посилення витратного характеру виробництва, зниження частки кінцевої, у тому числі, високотехнологічної продукції; регулювання цін на продукцію підприємств, що займають монополічне становище на ринку; посилення прямого та непрямого регулювання цін у сільському господарстві, промисловості й торгівлі; встановлення нагляду за динамікою цін і тарифів; розрахунки та врахування зміни цін і тарифів на рівень життя населення;

2) механізмів конкуренції завдяки створенню конкурентного середовища, яке має формуватися з урахуванням впливу потенційної конкуренції з боку як вітчизняних, так й іноземних компаній, оскільки їх тиск обмежуватиме монополію влади окремих суб'єктів; усунення економічних та адміністративних перешкод для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, а також створення сприятливих фінансово-економічних, організаційних і правових умов для входження на ринки нових суб'єктів; запровадження механізмів запобігання прихованій монополізації приватизованих стратегічних підприємств, монополізації експортних секторів, монополізації сфери посередництва; обмеження тінізації економіки шляхом стимулювання трансформації некримінальної тіньової економіки у легальну, а також перекриття джерел кримінального бізнесу; державне регулювання та контроль за діяльністю природних монополій; створення умов для входження нових суб'єктів господарювання на монополізовані ринки;

3) механізмів нагромадження та переливання капіталів шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату для власних та іноземних інвесторів; формування податкової системи, що сприятиме інвестиційній діяльності суб'єктів господарювання; переорієнтації інвестицій у реальний сектор та пріоритетні галузі економіки; підтримка приватних інвестицій у житлове будівництво через надання довгострокових пільгових кредитів для покриття частини витрат інвес-

торів; розширення джерел та способів залучення фінансування інвестицій; підвищення рентабельності підприємств і можливостей самофінансування; створення галузевих та міжгалузевих фондів амортизації на основі економічно обґрунтованих нормативів амортизаційних відрахувань; зменшення розриву цін між інвестиційними та споживчими товарами, що дасть змогу підвищити ступінь наповненості капіталізованих національних заощаджень основним капіталом;

4) механізмів циклічного розвитку завдяки врахуванню кон'юктурних особливостей спаду та піднесення економіки; впровадження заходів, спрямованих на обмеження розповсюдження загальносвітових криз; вдосконалення технологічного розвитку економіки для підвищення її конкурентоспроможності; використання методів бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики для пом'якшення наслідків кризових процесів;

5) механізмів валютного курсу шляхом мінімізації коливань реального обмінного курсу стосовно основних валют зовнішньо-економічних розрахунків вітчизняної економіки; порушення незмінного співвідношення між доларом і гривнею за умов зміни курсу долара до основних валют світу; використання "кошика валют" СПЗ (євро, долара, японської ієни та англійського фунта) для проведення моніторингу курсових співвідношень та коригування небажаних цінових перекосів; проведення політики підвищення курсу вітчизняної грошової одиниці у зв'язку з наявністю великої кількості негативних наслідків девальвації;

6) механізмів міжнародного переливання капіталу через активізацію процесів прямого іноземного інвестування, яка може відбутися завдяки: а) поширенню державних гарантій двосторонніх і регіональних угод про захист інвестицій, що підписані більшістю країн, а також передбачені Багатостороннім агентством з гарантіями інвестицій, що створено під егідою Світового банку; б) страхуванню іноземних інвестицій, яке може проводитися як приватними, так і державними агентствами; в) регулюванню інвестиційних суперечок шляхом використання національного законодавства країни-реципієнта, національного законодавства країни базування прямого інвестора чи міжнародного арбітражу; г) виключенню подвійного оподаткування, внаслідок якого корпорація сплачує у країні, що приймає лише ту частину податку, яку вона не заплатила у країні базування; обмеження відпливу вітчизняних капіталів за межі країни; стимуляція повернення вітчизняного капіталу із-за кордону;

7) механізмів міжнародної конкуренції шляхом створення та поширення великих компаній та промислово-фінансових груп,

які покликані створювати конкурентоспроможні товари, забезпечувати раціональне співвідношення спеціалізації та універсалізації національного виробництва, що є необхідною умовою для успішної конкуренції на світовому ринку; узгодження ставок ввізного та вивізного мита, яке спрямоване на створення конкурентного середовища і подолання монопольних зловживань у ціноутворенні з боку вітчизняних товаровиробників; посилення конкуренції на внутрішньому ринку за умов вільного допущення до нього іноземних компаній, яке призведе до витіснення нерентабельних національних виробників та закриття неконкурентоспроможних підприємств; забезпечення узгодженості стратегічного курсу структурних перетворень із довгостроковою стратегією економічного розвитку України, яка має бути розроблена за умов орієнтації на гармонізацію національної економічної політики відповідно до норм, правил, угод СОТ з урахуванням насамперед національних інтересів.

IV. Висновки

Таким чином, пропонуємо розглядати використання активної структурної політики в періоди трансформаційних процесів та структурних криз, коли структурна політика має зайняти домінуючу роль й узгодити діяльність основних напрямів економічної політики, згідно з єдиними концептуальними основами, пріоритетами подальшого розвитку, опрацюванням загальних методів їх досягнення. Активізацію механізмів державної структурної політики доцільно здійснювати за двома основними формами: безпосереднього регулювання структурних пропорцій та опосередкованого регулювання механізмів

ринкової самоорганізації. Застосування прямого державного регулювання структурних пропорцій економіки доцільно проводити відповідно до пріоритетів, визначених для основних типів економічної структури. Опосередковане регулювання структурного розвитку слід здійснювати шляхом координації діяльності самоорганізаційних механізмів національного рівня (механізмів ціноутворення, конкуренції, нагромадження та переливання капіталу, циклічного розвитку) і загальносвітового рівня (механізмів валютного курсу, міжнародної конкуренції, міжнародного переливання капіталу та загальносвітових криз).

Список використаної літератури

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Гейця. – К.: Ін-т прогноз. Фенікс, 2003. – 1008 с.
2. Крючкова І.В. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання / І.В. Крючкова. – К.: Експресс, 2007. – 520 с.
3. Федулова Л.І. Технологічна модернізація промисловості України / Л.І. Федулова. – К., 2008. – 472 с.
4. Чайка Ю.М. Типи та механізми структурного розвитку економіки / Ю.М. Чайка // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2010. – № 3 (47). – С. 76–81.
5. Шовкун І. Податкові фактори технологічного розвитку економіки / І. Шовкун // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 40–53.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2012.

Чайка Ю.Н. Государственное регулирование структурных трансформаций экономики Украины

Определены содержание и роль структурной политики в условиях трансформационных процессов экономики, а также формы и направления ее реализации.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, структурная политика, типы экономической структуры, самоорганизационные механизмы.

Chayka J. State regulation of structural transformation of economy of Ukraine

The content and role of structural policy in the transformation processes of the economy, as well as forms and methods of its implementation.

Key words: state regulation of the economy, structural policies, types of economic structure, self-organization mechanisms.